

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาเรื่อง การพัฒนาสินค้าหัตถกรรมเครื่องจักสานอย่างยั่งยืนในอำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี ผู้ศึกษาได้ดำเนินการศึกษาตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การตรวจสอบข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลสำหรับการศึกษาในครั้งนี้สามารถแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ

1. การศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย โดยรวบรวมเอกสารข้อมูลต่างๆ จากหนังสือ บทความ สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ และเอกสารงานวิจัย
2. ข้อมูลเพื่อการวิจัยที่ได้โดยการลงพื้นที่ภาคสนามและเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยแบบใช้สัมภาษณ์

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ในการศึกษานี้ ได้ทำการศึกษาเฉพาะผู้ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตหัตถกรรมเครื่องจักสาน ในอำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี ซึ่งแบ่งได้ออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1. ผู้ผลิตหัตถกรรมเครื่องจักสานนันทนิคม ที่ผลิตอยู่ที่บ้านภายในครัวเรือนของตนเอง เลือกสินค้าขายดี คือผู้ผลิตไม้ไผ่สานทับแฉกกันเซรามิค และผู้ผลิตตะกร้าไก่อ
2. ผู้ขายสินค้า คือร้านค้าจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมเครื่องจักสาน ตั้งอยู่ในอำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี เลือกกลุ่มตัวอย่างเป็นร้านค้าจำหน่ายสินค้าตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองนันทนิคม
3. กลุ่มที่มีการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มเพื่อดำเนินการส่งเสริมอาชีพหัตถกรรมเครื่องจักสานนันทนิคม เลือกกลุ่มที่ส่งเสริมอาชีพเฉพาะงานหัตถกรรม แบ่งออกเป็น 2 ชุด คือ ประธานกลุ่มหรือรองประธานกลุ่ม และสมาชิกของกลุ่มส่งเสริมอาชีพ
4. หน่วยงานราชการหรือผู้ที่มีความรู้เรื่องงานหัตถกรรมเครื่องจักสานนันทนิคมเลือกหน่วยงานที่ดูแลการส่งเสริมอาชีพหัตถกรรม คือหน่วยงานพัฒนาชุมชน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้ทำการศึกษาข้อมูลงานหัตถกรรมเครื่องจักสานในอำเภอนนทบุรี จังหวัดชลบุรี จากหนังสือ เอกสารทางราชการ สิ่งพิมพ์ต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นลงพื้นที่ภาคสนามครั้งแรกเพื่อสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นต้น จึงลงมือสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้าง (Structured Interview) จำนวน 5 ชุด ดังนี้

1. ชุดที่ 1 สำหรับผู้ผลิตสินค้าหัตถกรรมเครื่องจักสานในครัวเรือนตนเอง
 2. ชุดที่ 2 สำหรับผู้ขายสินค้าหัตถกรรมเครื่องจักสานที่ตั้งเป็นร้านค้าจำหน่ายสินค้าในเขตเทศบาลเมืองนนทบุรี จังหวัดชลบุรี
 3. ชุดที่ 3 สำหรับประธานกลุ่มหรือคณะกรรมการของกลุ่มส่งเสริมอาชีพหัตถกรรมเครื่องจักสานในอำเภอนนทบุรี จังหวัดชลบุรี
 4. ชุดที่ 4 สำหรับสมาชิกของกลุ่มส่งเสริมอาชีพหัตถกรรมเครื่องจักสานในอำเภอนนทบุรี จังหวัดชลบุรี
 5. ชุดที่ 5 สำหรับหน่วยงานราชการ บุคคลที่มีความรู้ความชำนาญ หรือนักวิชาการที่มีความชำนาญเรื่องหัตถกรรมเครื่องจักสานนนทบุรี
- นำแบบสัมภาษณ์ที่ออกแบบไว้ทั้ง 5 ชุดเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อแก้ไขและปรับปรุงข้อความในแบบสัมภาษณ์ หลังจากปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาเรียบร้อยแล้ว จึงนำแบบสัมภาษณ์ดังกล่าวออกไปสัมภาษณ์และเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ภาคสนาม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการตามขั้นตอนและวิธีการ ดังนี้

1. ขออนุญาตแนะนำตัวผู้วิจัยที่จะเข้าไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากมหาวิทยาลัยบูรพา เพื่อขอความร่วมมือในการให้ข้อมูล
2. ผู้วิจัยได้ขอความร่วมมือจากหน่วยงานพัฒนาชุมชน อำเภอนนทบุรี จังหวัดชลบุรี เพื่อขอข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้ประกอบการ ผู้ผลิต และกลุ่มส่งเสริมอาชีพที่ดำเนินการ ที่เกี่ยวข้องกับงานหัตถกรรมเครื่องจักสานนนทบุรี
3. ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง โดยกำหนดเวลาในการสัมภาษณ์ในช่วงเดือนมีนาคม – กรกฎาคม พ.ศ. 2553 แบ่งการสัมภาษณ์ออกเป็น 4 กลุ่ม โดยใช้แบบสัมภาษณ์ 5 ชุด ใช้

ระยะเวลาการสัมภาษณ์ประมาณคนละ 15-30 นาที แต่ถ้าเป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information Interview) ใช้เวลาประมาณคนละ 1 ชั่วโมง รวมทั้งหมดจำนวน 17 คน ดังนี้

สัมภาษณ์บุคคลผู้ผลิตสินค้าในครัวเรือนตนเอง จำนวน 3 คน

สัมภาษณ์บุคคลเจ้าของร้านค้าจำหน่ายสินค้าหัตถกรรม จำนวน 3 คน

กลุ่มส่งเสริมอาชีพงานหัตถกรรมเครื่องจักสาน จำนวน 3 กลุ่ม โดยสัมภาษณ์ประธานกลุ่มหรือรองประธานกลุ่มจำนวน 3 คน และสมาชิกกลุ่มจำนวน 6 คน รวมเป็น 9 คน

หน่วยงานราชการหรือนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญงานหัตถกรรมเครื่องจักสานพื้นถิ่น จำนวน 2 คน

การสัมภาษณ์ในครั้งนี้เป็นการสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้างแต่ไม่เป็นทางการ สัมภาษณ์แบบเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญผสมผสานการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความเหมาะสมของช่วงเวลาของการสัมภาษณ์ดังนี้

1. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เป็นการสังเกต โดยผู้วิจัยเฝ้าดูเหตุการณ์อยู่ภายนอก ไม่เข้าร่วมเหตุการณ์หรือกิจกรรมที่ทำนั้น โดยอาจมีการสัมภาษณ์ร่วมด้วยหรือสนทนาพร้อมกับจดบันทึกตามโอกาสจะอำนวย และบันทึกภาพจากสถานการณ์จริง

2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นการเข้าสังเกตการณ์ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการผลิตเครื่องจักสาน เช่น การเลือกวัตถุดิบไม้ไฟ การจักตอก การสาน ลายที่สาน การจำหน่าย และรายได้ พร้อมทั้งการสังเกตและสอบถามเมื่อไม่เข้าใจ และมีการจดบันทึกเพื่อรวบรวมข้อมูล

3. การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เป็นวิธีที่มักใช้ควบคู่ไปกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ข้อมูลได้มาจากการสัมภาษณ์แบบนี้จะถูกนำมาศึกษาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นภาพและเข้าใจปรากฏการณ์ที่ทำการศึกษา ในการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการนี้ตัวผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์เอง จึงรู้ว่าต้องการข้อมูลแบบใด เพื่อวัตถุประสงค์ใด ฉะนั้น จึงตั้งคำถามในขณะที่สัมภาษณ์ได้ โดยอาจเตรียมคำถามกว้างๆ มาล่วงหน้า

3.1 การสัมภาษณ์แบบเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ เป็นการสัมภาษณ์ที่มีความยืดหยุ่นมาก มีลักษณะเหมือนการพูดคุยและซักถามปัญหากันโดยทั่วไป ผู้สัมภาษณ์เพียงแต่กล่าวนำให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ทราบแนวความต้องการ แล้วให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เล่าเรื่องโดยอิสระ ในระยะแรกของของการศึกษานี้ ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบและถามประเด็นที่ต้องการศึกษา ในเรื่องประวัติความเป็นมาของงานหัตถกรรมเครื่องจักสานพื้นถิ่น และความเกี่ยวข้องกับงานหัตถกรรมเครื่องจักสาน เช่น ถามความเป็นมาของงานหัตถกรรมเครื่องจักสาน และการเริ่มประกอบอาชีพงานหัตถกรรมเครื่องจักสาน การถ่ายทอดและสืบทอดกระบวนการความรู้หรือวิธีการ

ผลิตงานหัตถกรรมเครื่องจักสาน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาสินค้าหัตถกรรมเครื่องจักสาน

3.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เป็นการพูดคุยส่วนบุคคลและเจาะลึกในเรื่องที่ต้องการศึกษา จะทำให้ได้รายละเอียดของข้อมูลในเรื่องนั้น ๆ โดยเน้นการเก็บข้อมูลละเอียดในกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ในการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ก่อนเริ่มสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะแนะนำตัวเองและบอกวัตถุประสงค์ในการสัมภาษณ์ โดยพูดคุยแบบเป็นกันเองและสร้างบรรยากาศความคุ้นเคยกับผู้ถูกสัมภาษณ์และขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อทำการสัมภาษณ์ในเชิงลึกเกี่ยวกับงานหัตถกรรมเครื่องจักสานพนัสนิคม

3.3 การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีข้อมูลและมีความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการศึกษาคือซึ่งเป็นอย่างดี ในการศึกษาครั้งนี้จะทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่อยู่ในอาชีพนี้มานานกว่า 20 ปีขึ้นไป และมีส่วนร่วมในการพัฒนางานหัตถกรรมเครื่องจักสาน จากสินค้าพื้นบ้านเข้าไปสู่ตลาดในเมืองและเคยส่งผลิตภัณฑ์เข้าประกวด โดยเลือกสัมภาษณ์ ผู้ผลิตสินค้า เจ้าของร้านผู้จำหน่ายสินค้าหัตถกรรม และประธานกลุ่มส่งเสริมอาชีพศูนย์พัฒนาขยายงานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานพนัสนิคม

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้มีการใช้ขั้นตอนในการช่วยรวบรวมเก็บข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและถูกต้อง แม่นยำ ไม่บิดเบือนจากข้อมูลจริง ดังนี้

1. การจดบันทึก สำหรับคำถามที่เตรียมไปจะจดคำตอบใส่แบบสอบถาม และคำถามที่ไม่ได้เตรียมไปจะเก็บข้อมูลโดยการสังเกต ใฝ่ดูการปฏิบัติ อาจมีการสนทนาพร้อมกับจดบันทึกลงในสมุดบันทึกที่เตรียมไปอย่างย่อ หลังจากการสังเกตและสัมภาษณ์ เมื่อกลับจากการสัมภาษณ์ก็จะทำการบันทึกข้อมูลอย่างละเอียดอีกครั้ง โดยการขยายบทความจากบันทึกย่อที่ได้ทำในพื้นที่นั้น การบันทึกอย่างละเอียดจะดำเนินการหลังจากกลับจากการสัมภาษณ์ทันที เพื่อป้องกันการหลงลืมเหตุการณ์ และบรรยากาศที่เกิดขึ้น และทำการแบ่งข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่

2. ใช้เครื่องบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ ก่อนที่มีการบันทึกเสียงต้องขออนุญาตผู้ถูกสัมภาษณ์ก่อน และต้องได้รับความยินยอมจากผู้ถูกสัมภาษณ์ก่อนจึงจะบันทึกเสียงได้ โดยทำการบันทึกแบบเปิดเผย และบันทึกช่วงข้อมูลที่สำคัญ เพื่อสามารถนำกลับมาทบทวนได้ พร้อมทั้งได้ใช้กล้องถ่ายรูปบันทึกภาพจากสถานการณ์จริง วิธีการผลิตสินค้า สินค้าที่ผลิตเสร็จแล้ว และบรรยากาศร้านค้าจำหน่ายสินค้า และกลุ่มส่งเสริมอาชีพ ฯลฯ

3. ใช้กล้องถ่ายรูปบันทึกภาพจากสถานการณ์จริง กระบวนการผลิตสินค้า สินค้าที่ผลิตเสร็จแล้ว และบรรยากาศร้านค้าจำหน่ายสินค้า และกลุ่มส่งเสริมอาชีพ ฯลฯ

การตรวจสอบข้อมูล

หลังจากผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ได้นำข้อมูลมาตรวจสอบความครบถ้วน ถูกต้อง และแม่นยำ ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการเก็บภาคสนาม ไม่ว่าจะเป็นการเก็บด้วยวิธีสังเกต ใฝ่ดูการปฏิบัติ หรือการสัมภาษณ์ ควรจะมีความถูกต้องแม่นยำและเที่ยงตรง ไม่บิดเบือนไปจากธรรมชาติและความเป็นจริง เพราะความเที่ยงตรงเกิดจากตัวผู้ให้สัมภาษณ์และผู้ถูกสัมภาษณ์ การสร้างสัมพันธภาพและมิตรภาพอันดีระหว่างผู้ให้สัมภาษณ์และผู้ถูกสัมภาษณ์ จึงเป็นขั้นตอนแรกของการทำให้ข้อมูลมีความเที่ยงตรง และผู้วิจัยได้ใช้วิธีการพิจารณาความเที่ยงตรงและความเชื่อถือได้ของการวิจัยครั้งนี้ คือการตรวจสอบแบบสามเส้า เมื่อได้ข้อมูลจากการสังเกต สัมภาษณ์ และจดบันทึกมาแล้ว ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความถูกต้อง ความเพียงพอ และความเชื่อถือได้ของข้อมูล ว่าสามารถตอบปัญหาของการศึกษาได้หรือไม่เพียงใด ข้อมูลที่ได้มาแต่ละครั้งแต่ละแหล่งตรงกันหรือไม่ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริง และตอบปัญหาการวิจัยได้ครบ การตรวจสอบแหล่งข้อมูลเพื่อตรวจสอบข้อมูลที่ได้ในเรื่องเดียวกัน แต่จากการเก็บข้อมูลที่ต่างกันว่ามีความสอดคล้องและเชื่อถือได้หรือมีความแตกต่างกัน ซึ่งจะต้องทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทั้ง 4 กลุ่ม นำมาตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์อีกครั้ง เพื่อเตรียมการวิเคราะห์และเพื่อการนำเสนอต่อไป

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล จึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑกรรมผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ด้วยวิธีการถ่ายทอดจากประสบการณ์โดยตรงจากการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับ ความพิชชอบ จากผู้ประกอบในอาชีพ และการแสดงความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้สัมผัสกับกระบวนการผลิตภัณฑกรรมเครื่องจักสานพนัสนิคม โดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ในด้านการศึกษาประวัติและความเป็นมาของงานหัตถกรรมผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานของอำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี กระบวนการผลิต แรงงานการผลิต และวัตถุดิบ มีผลต่อการพัฒนาสินค้าหัตถกรรมเครื่องจักสานพนัสนิคม ผู้จำหน่ายสินค้า มีผลต่อการพัฒนาสินค้าหัตถกรรมเครื่องจักสานพนัสนิคม และรูปแบบสินค้า บรรจุภัณฑ์สินค้า มีผลต่อยอดขาย